

Verbálny aspekt v slovenčine – bilancia doterajšieho výskumu

Miloslava Sokolová

1. Východiská výskumu

Pri práci na aspekte využívame výstupy troch grantových projektov, zameraných aj na morfológické a valenčné skúmanie slovies (morfológický slovník, valenčný slovník a morfológický slovník radixov). Počas pobytu v Regensburgu (1999 – 2002) sme mohli porovnať výsledky tamojšieho aspektologického výskumu s vlastnými postojmi k skúmaným problémom, ktorým sa venujeme už od r. 1991 (Sokolová, 1991; Sokolová, 1995; Sokolová et al., 1999; Sokolová 2000a; Sokolová 2001; Sokolová 2002). Na základe širokej lexikografickej databázy a porovnaním ruštiny, češtiny a poľštiny s nemčinou sa regensburským aspektológom podarilo presvedčivo odhodiť a opísať zhody a rozdiely medzi actio verbi a verbálnym aspektom. Nemecký ekvivalent slúži pritom ako dôležité verifikačné kritérium, porovn. vidové dvojice s jedným ekvivalentom {na-}písať = schreiben, {na-}aranžovať = arrangieren, {s-}tráviť = verbringen, {s-}kontaktovať = kontaktieren, {zo-}sumarizovať = summieren, spísať {spisovať} = zusammenschreiben, ale rozličné druhy actio verbi korešpondujú s viacerými ekvivalentmi {u-}robiť = machen, narobiť = in Menge machen, chytiť {chytat} = fangen, nachytať = drankriegen, ertappen, klíčiť = keimen, naklíčiť = zu keimen beginnen, tiecť = fließen, ale stiecť {stekat} = herabfließen.

Tabuľka 1. Dve skupiny aspektológov v prehľade

Aspekt ako gramatická kategória (MM) – actio verbi ako sémantická kategória (DM)	Aspekt ako súčasť kategórie actio verbi (DM)
Poldauf (1954), Kopečný (1962), Němec (1958), Komárek (1984), Trost (1991 – iný stupeň abstrakcie), Nübler (1992), Tichonov (1998), Janka (1999), Sokolová (2000a)	Maslov (1958, 1963), Sekaninová (1980), Mluvnice češtiny I (1986)
Uznanie existencie vidových prefixov (MM) – prefixálna sekundárna perfektivizácia	Neuznanie sekundárnej prefixálnej perfektivizácie (DM)
Poldauf (1954), Kopečný (1962), Němec (1958), Bogusławski (1960), MSJ (1966), Peciar (1968), Pauliny (1950, 1980), Trost (1991), Nübler (1992), Janka (1999), Sokolová (1995), Tichonov (1998)	Horecký (1957), Isačenko (1960), Uher (1987), Maslov (1963), Sekaninová (1980), Mluvnice češtiny I (1986), Komárek (1984)
Frekventatíva ako súčasť aspektu (MM)	Frekventatíva ako súčasť actio verbi (DM)
Kopečný (1962), Němec (1958), Komárek (1984), Mluvnice češtiny (1986), Horecký (1964)	Isačenko (1960), Barnetová (1975), Trost (1991), Nübler (1992), Janka (1999), Sokolová (1995)

2. Vymedzenie aspektových korelácií

Prvým výsledkom úvah o verbálnom aspekte je vymedzenie aspektových (vidových) korelácií (Sokolová, 1991, 1995, 1998), pretože len tie majú v slovenčine úplný inventár foriem. Už I. Poldauf (1954, 1964) vymedzil kritériá na určovanie vidových dvojíc „stejný význam, stejná vazba, stejný kontext“, porovn. aj Š. Peciar, 1968, Sokolová, 1995. Najdôležitejší je rovnaký význam na úrovni lexie, rovnaká valenčná štruktúra. K týmto kritériám možno priradiť ekvivalent v jazyku bez aspektu (Kopečný, 1962), napr. jeden ekvivalent v jazyku, ktorý nemá aspekt, napr. {z-}hniť – verfaulen. O čisto vidové korelácie ide vtedy, ak:

1. pri tvorení sekundárnych aspektových foriem sa nemení význam slovesa (*vzdať* → *vzdávať*, *zapišať* → *zapisovať*, *padnúť* → *padat'*, *vrátiť* → *vracat'*, *robiť* → *urobiť* *písať* → *napísať*); o vidovú dvojicu preto nejde v prípade vyhladiť celé mesto – vyhladzovať vrásky;

2. pri vidových dvojiciach sa nemení valencia, ale ani väzba slovesa (*kradnúť* → *ukradnúť niečo niekomu*); preto o vidovú dvojicu nejde napr. v prípade *dohodnú sa na/o niečom* – *dohadovať sa o niečom*;

3. od predponovej sekundárnej formy, ktorá je súčasťou vidovej dvojice, sa nedá utvoriť ďalšie imperfektívum (*urábať; *napisovať, *ušívať); ak sa takáto sekundárna forma dá utvoriť (*prežívať*, *vyšívať*, *vyfarbovať*), nejde o vidovú dvojicu s východiskovým motivantom, porovn. *žiť* a *prežiť*, *šiť* a *vyšíť*, *farbiť* a *vyfarbiť*;

4. pri aspektových dvojiciach sa nemení reflexívnosť slovesa (*učiť sa* → *naučiť sa*, *učiť* → *naučiť*); o vidovú dvojicu nejde teda v prípadoch *zhromaždiť sa* – *zhromažďovať dôkazy*, *plakať* – *vyplakať sa*, *variť* – *uvariť si*;

5. slovenské aspektové dvojice ako celok majú jeden ekvivalent v jazyku bez aspektu *organizovať* – *zorganizovať* = *organisieren*, *kontaktovať* – *skontaktovať* = *kontaktieren*;

6. aspektové korelácie nemusia mať rovnakú konjugačnú paradigmu, porovn. transflexne alebo sufixálne vytvárané sekundárne formy, napr. *vyšíť* → *vyšívať*, *kúpiť* → *kupovať*;

7. o vidovú dvojicu nejde v prípade rovnejšej aspektovej formy¹: nedok. *volať* – nedok. *volávať*;

8. rovnaká expresivita, napr. *robiť* – *urobiť*, v prípade *myť* – *umyť* – *umývať* pokladáme za vidovú dvojicu na základe tohto aspektu len *umyť* – *umývať*, v prípade *vybočiť* – *vybáčať/vybočovať* expresivitu formy *vybáčať* pokladáme za dôvod vytvárania expresívnej formy *vybočovať*.

Napr. aspektové korelácie nevytvárajú typy, ktoré uvádza F. Esvan (2007, s. 234 – 274) ako príklady na variantnosť pri sekundárnej imperfektivizácii: *podělit (se)* – *podílet (se)* / *podělovat (se)*, *povážit* – *povážovat*, *obsáhnout* – *obsahovat* / *obsahat*,

¹ Porovn. iný prístup k frekventatívam u F. Kopečného (1962), ktorý ich pokladá za tretí vid s neaktuálnym prízentom.

prohlédnout – prohlížet / prohlédat, vzbudit – vzbuzovat / vzbouzet; ožít – oživovat / ožívat, odvětit – odvětovat / odvětívat, vyhlídnout – vyhlížet / vyhlídat.

3. Miesto iteratív a frekventatív v rámci verbálneho aspektu

V bohemistike sa ako tretí vid začali chápať násobené, resp. opakovacie slovesá, lebo na rozdiel od imperfektív nevyjadrujú aktuálny prítom, ale ani nie sú perfektívne. F. Kopečný (1962) vychádzal z toho, že frekventatíva či iteratíva nie sú ani perfektívne, ani imperfektívne. Konfrontačný pohľad ukazuje, že kým vidové dvojice (*robiť – urobiť = machen; tun*) a tzv. determinatívne a indeterminatívne slovesá ako imperfektíva (*ísť – chodiť = gehen*) majú v nemčine rovnaký ekvivalent, násobené slovesá majú iný ekvivalent, porovn. *nosievať = tragen, nosievať = zu tragen pflegen*. Sú to vlastne sémanticky obohatené slovesá, t. j. nové lexémy s príznamkom pravidelnosti a neaktuálnosti (násobenosť je aj pri distributívach *poobchádzať, chodiť* pravidelná opakovanosť, *chodievať* nepravidelná opakovanosť). Argument proti chápaniu frekventatív ako špeciálneho tretieho vidu najlepšie sformuloval B. Panzer (1991), ktorý napr. upozornil na to, že ani imperfektíva nemusia vždy vyjadrovať aktuálny prítom. Aktuálny prítom nemusia mať ani statické významy sloves (*už chodí*). Tento argument (neexistencia aktuálneho prítomu) je skôr charakteristikou násobených sloves než argumentom pre existenciu tretieho vidu, porovn. aj argumenty I. Poldaufa (1954), A. G. Širokovovej (1963), A. Barnetovej (1975).

F. Trávníček (1923) odlišuje stále a nestále opakovacie slovesá – stála iteratíva *nosit*, nestála – *házet*, stála frekventatíva – *dávat*, nestála *brávat*. Aj F. Kopečný odlišuje frekventatíva (opakovací, silnejšie opakovaná: *dělávat, nosívat* – neaktuálna iteratíva) a iteratíva (opätovací *brávat, chodívat*, Kopečný, 1962, s. 16). Iteratíva pokladá za imperfektíva (*budu chodívat*). Frekventatíva: *nahrávat se – viel zu spielen pflegen, nachodívat se – viel, oft, lange zu gehen pflegen, nachovávat se – viel, oft, lange auf dem Arm zu halten pflegen (Kind)* (Nübler, 1992, s. 454). Iteratíva: *nahánívat – anzutreiben pflegen, nacházívat – sich zu befinden pflegen, nabízívat – anzubieten pflegen, nacházívat zu finden pflegen nachorovávat – sich sehr zu begeistern pflegen*.

Frekventatíva či iteratíva nemenia vid, tvoria nové lexémy významovo veľmi blízke východiskovým imperfektívam, ale nie sú s nimi totožné, v nemčine majú iný ekvivalent než východiskové imperfektívum (*zu – pflegen*), často vyjadrený adverbium *immer, oft, gewöhnlich*. Pri statických slovesách relativizujú výpoveď, porovn. *sú/bývajú, majú/mávajú*. Tvoria sa systémovo od imperfektív, v slovenčine pomocou sufixov *-áv-, -av-, -iav-, -iev-, -v-* (Sokolová, 1999). Z uvedeného vyplýva, že frekventatíva a iteratíva sú nové lexémy a ich sufixy pokladáme na rozdiel od J. Horeckého za derivačné, nie vidotvorné modifikačné morfémy (Horecký, 1964), v slovníkoch by sa mali uvádzať osobitne s vysvetlením rozdielov medzi nimi a základovým slovesom. F. Esvan (2009, s. 321 – 338) zistil, že české lexikóny intenzíva zachytávajú, porovn. Slovník spisovného jazyka českého (zachytávajúci lexiku pred rokmi vydania 1960 – 1971), Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1994) a korpus SYN 2000 zachytávajúci lexiku 100 miliónov tokenov. Korpusový výskum ukázal podobné tendencie, ako sme zistili v slovenčine, pretože väčšina iteratív z celkového počtu 475 má v bežných textoch výskyt 1, kým výskyt nad 50 majú len slovesá *bývat, stávat, mívat, říkavat, vídat (se), hrávat, čítat, chodívat, sedávat, slýchat, dělávat, spávat, jezdívat, psávat, nosívat, slýchavat, končívat, vídávat (se), brávat,*

zdávat se, čekať, myslieť, mluviť, bejvať, patřívat, vracívat se; výskyt 49 – 25 tvrdívat, bývávat, snívat, jíst, ptávat se, čítavat, bydlívat, zpívavat, scházívat se, lehávat, trávívat, hovořívat, trpívat, volávat, líhat, přicházívat. Iteratíva a frekventatíva sa vyskytujú v češtine a slovenčine, patria do actio verbi (temporálne modifikujú význam pomocou derivačných morfém), nie do verbálneho aspektu (nie sú tretím vidom). Svedčí o tom aj fakt, že sa netvorí od každého imperfektívneho simplícia, navyše aj z počtu 475, ktorý uvádza F. Esvan, má väčšina v textoch minimálne zastúpenie (1). Najfrekventovanejšie iteratíva (Slovenský národný korpus nad 100, ďalej aj SNK) sa v češtine a slovenčine väčšinou zhodujú (*hrávať, mávať, chodiť, spať, hovoriť, vraviť, sedávať, robíť, jedávať, nosíť, stávať, lietávať, brávať, vídavať, čítavať, trávíť, myslíť, čakávať, písavať, volávať, bolíť, končíť, plakávať, tvrdíť, jazdíť, vodíť*).

Tabuľka 2. Výskyt verb v SNK nad 100 (verzia 4.0: 500 miliónov tokenov).

Verbum	SNK	Verbum	SNK	Verbum	SNK
bíjat'/bíjavat'	130/71	chodiť/ne-	10 251/629	sedávať	2 560
bolíť	214	končíť (sa)	194	spávať/ne-	5 424/411
brávať (sa)	883	lietavať	922	stávať (bez sa)	1 214
bývať	77 119 ²	mávať (<i>mívat</i>)	7 657	trávíť	292
čakať	270	myslieť	283	tvrdíť	145
čítavať	556	nosiť (sa)/ne-	1256	vídať (sa)/ne-	2 739
jazdiť	126	píjať /píjavať	130/108	vídavať	656
jedávať	1 565	písavať (si)	243	vodíť (sa)	121
hovoriť	3 417	plakávať	194	volávať (sa)	218
hrávať (sa)	14 383	robíť (si)/ne-	2 082/155	vraviť	2 676

Rozdiely sú pri českých slovesách *slýchať, slýchávať, vracívat se, ptávat se, scházívat se, lehávat, trpívat*, ktorých slovenské ekvivalenty sa využívajú menej, ale aj slovenské iteratíva *lietavať* (922), *bíjať* (130), *bíjavať* (71), *píjať* (130), *píjavať* (108) sú frekventované, kým ich české ekvivalenty sa využívajú menej (napr. *létavat/lítavat* 2).

4. Jednotný prístup k aspektovým koreláciám

V práci o verbálnom aspekte používame jednotný prístup ku všetkým aspektovým koreláciám, ktoré zodpovedajú požiadavkám 1 – 6, uvedeným v bode 1.1. Kým v *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (1987) sa spolu uvádzajú len vidové dvojice so sekundárnou formou sufixálnou (*kúpiť* → *kupovať*, *zistiť* → *zisťovať*) alebo transflexnou (*vrátiť* → *vracat*, *hodiť* → *hádzat*, *vyrobiť* → *vyrábať*), v *Morfematickom slovníku slovenčiny* (Sokolová et al., 1999) sa pri primárnej forme na úrovni lexíí uvádzajú aj sekundárne prefixálne formy (*robiť* → *urobiť*), napr. prefixálne sekundárne vidové formy *pochopiť, porozumieť, potešiť, požiadať, prečítať, prichystať, skončiť, skonštatovať, ubrániť, urobiť, uveriť, zapáčiť sa, zapamätať si*,

² Výskyt lemy *bývať* nie je filtrovaný, je bez odlíšenia lexém (častejšie je iteratívum *bývať* než statické *bývať* – wohnen).

zaplatiť, zhorieť, zmeniť. Vid ako všetky kategórie, ktoré sa v jazyku vytvorili neskôr, využívajú už existujúce prostriedky (porovn. genus verbi a jeho tvary, Sokolová, 1993). Tvorenie vidových foriem využíva prostriedky homonymné s derivačnými prostriedkami – vidovú transflexiu, ktorú odlišujeme od sufixácie, vidovú sufixáciu a vidovú prefixáciu. Okrem toho možno uvažovať o vidovej desufixácii (napr. v dvojici *všimnúť* → *všímať sa*) a o vidovej deprefixácii (*poniklovať* → *niklovať*). V zhode s J. Horeckým (1964) segmentujeme totiž typy *-ov-a:t'*, *-n-ú:t'*, čo prináša aj problémy, lebo musíme rátať s ich desufixáciou (*poskytnúť* → *poskytovať*), a to bez ohľadu na smer vidotvorby (*poskytovať* → *poskytnúť*).

Vidová transflexia

Pri tvorení substantív sa okrem sufixácie a prefixácie pracuje s termínom konverzia alebo transflexia (Dokulil, 1963, Barnetová, 1976, Furdík, 1993). Aj pri tvorení slovíec sa už začína uvažovať o konverznom charaktere tvorenia (Uher, 1987). V tomto význame používame termín vidotvorná transflexia na tvorenie imperfektív bez sufixu zmenou konjugačného typu na *chytat'* (Sokolová, 1999): *vrátiť* → *vracať*, *umrieť* → *umierať*, *pomôcť* → *pomáhať*, *vyrobiť* → *vyrábať*. V morfeomatickom slovníku je vyše 852 dvojíc utvorených transflexne, a to najviac pri vzoroch *robiť*, *niešť*, *trieť*, *brať*, *žať*, menej pri vzoroch *žuť*, *minúť*, *chudnúť*, *česať*, *vidieť*, pri ostatných konjugačných typoch (*chytat'*, *rozumieť*, *pracovať*, *kričať*) sa vidová transflexia v zásade nevyskytuje.

Vidová sufixácia

Imperfektíva sa tvoria v slovenčine sufixálnymi modifikačnými vidotvornými morfémmi *-ov-*, *-áv-/iav-/av-*, *-iev-*, *-úv-*, *-v-* (1717), pričom tu existuje výrazná homonymia slovotvorných a vidotvorných sufixov. Sufix *-ov-* je približne rovnako využívaný slovotvorne (*pracovať*) aj vidotvorne (*kupovať*); sufix *-áv-/iav-/av-* (*priznávať*, *predčítavať*, *rozmeriavať*) a neproduktívny sufix *-v-* (*ukrývať*) sa využíva viac vidotvorne než pri frekventatívach (*volávať*); sufix *-iev-* je častejšie slovotvorný (*robiavať*) než vidotvorný (*zvečeriavať sa*) a sufix *-úv-* je vidotvorný len výnimočne (*očarúvať*), porovn. Oravec, 1974. V slovenčine sa nám potvrdilo, že jednotlivé vzory východiskových foriem sú rozhodujúce pre spôsoby vidotvorby, ale aj pre jednotlivé typy sufixov, porovn. kompatibilitu východiskových slovíec vzoru *robiť* a modifikačného sufixu *-ovať* (1032), kompatibilitu vzoru *chytat'*, *česať*, *kričať* (389) a modifikačného sufixu *-ávať* alebo kompatibilitu vzoru *žuť* a modifikačného sufixu *-vať* (144), vzoru *rozumieť* a modifikačného sufixu *-ievať* (47). Pozoruhodné je aj to, že pri vzoroch *niešť*, *trieť*, *brať*, *žať*, *minúť* a *vidieť* sa realizuje na tvorenie sekundárnych imperfektív transflexia (852). K podobným výsledkom (odhliadnuc od rozdielov v slovenskej a českej konjugácii) dospieva aj F. Esvan (2007), ktorý však pracuje len s triedami, nie so vzormi východiskových slovíec (s. 168 – 179).

Vidová prefixácia

Perfektíva sa tvoria hlavne prefixálnymi modifikačnými morfémmi *z-/s-/zo-*, *za-*, *na-*, *po-*, *vy-*, *o-*, *u-*, zriedkavo *pre-*, *pri-*, *roz-*, *vz-*, *ob-*, *od-*, *vo-* (1209), napr. *zorganizovať*, *sformalizovať*, *zošedievieť*, *zablokovať*, *naučiť*, *pochváliť*, *vydezinfikovať*,

opýtať sa, urobiť; prečítať, prichystať, rozdrviť, vzbúriť sa, obesiť, odvysielat', vopchať. V práci o aspekte v slovenčine rozlišujeme slovotvorné prefixy (*zletieť, stočiť, zoskočiť, zaletieť, povymýšľať, vyletieť, napiect', nadbehnúť, oklamať, ukryť, podkovať, preletieť, rozotrieť, doletieť, odletieť*) a vidotvorné prefixy (*zblednúť, sformovať, zošedivieť, zablokovať, pochváliť, vydezinfikovať, naučiť, opýtať sa, urobiť*), ktoré ďalej delíme na „čisto“ vidotvorné prefixy (*zorganizovať, sformalizovať, spáchať, zorganizovať, poprosiť, požiadať*) a subsumpčné vidotvorné prefixy (Poldauf, 1964). Subsumpčné prefixy sa významom prekrývajú so sémou slovesa, stávajú sa tak redundantné a slúžia len ako vidotvorné (*nakresliť, skrížiť, speniť, zlepiť, rozštiepiť, pocínovať, pomädlieť*). Len slovotvorné môžu byť prefixy *do-, nad-, pod-*, ale vlastne aj predpony *pre-, pri-, roz-, vz-, ob-, od-, vo-* sú vidotvorné len niekedy, a to len ako subsumpčné prefixy: *prečítať, prichystať, rozdrviť, vzbúriť sa, obesiť, odvysielat', vopchať*. Prefix *z-/s-/zo-* je dokonca vo vidotvornej funkcii častejší než v slovotvornej funkcii pri perfektívach tantum.

Vidová supletívnosť

Supletívnosť je pri vidových dvojiciach zriedkavá (*predísť* → *predchádzať*, *vziať* → *brať*, *položiť* → *klásť*, *povedať* → *hovoriť*), na rozdiel od N. Nüblera (1992) dvojice typu *napnúť* → *napínať* nepokladáme za supletívne, lebo tieto prípady sa dajú v slovenčine vysvetliť ako alternácie (porovn. *začať* → *začínať*, *zaujať* → *zaujímať*, Sokolová, 2000). Ani dvojicu *vidieť* – *zbatáť* nepriradujeme na rozdiel od T. Czarneckého (1998) k supletívnym vidovým dvojiciam.

5. Odlíšenie vidotvornej a slovotvornej modifikácie

Ďalším výsledkom našich doterajších výskumov (Sokolová, 2000) je odlíšenie morfémy vo vidotvornej a slovotvornej modifikácii, porovn. príklady na derivačnú a modifikačnú morfému v tabuľke č. 3.

Tabuľka 3. Slovotvorná a tvarotvorná modifikácia

Slovotvorná modifikácia	Derivačná morf.	Tvarotvorná modifikácia	Modifikačná morf.
Modifikácia intenzity		Modifikácia intenzity	
Deminutíva	<i>ryb-ič:k-a</i>	Gradácia	<i>men-š-í</i>
Augmentatíva	<i>chlap-isk-o</i>		<i>váč-š-í</i>
Slovotvorná negácia		Tvarotvorná negácia	
	<i>ne-fajč-iar-0,</i> <i>ne-mál-o</i>		<i>ne-rob-ia,</i> <i>ne-fajč-ia</i>
Modifikácia temporálnosti		Modifikácia temporálnosti	
Actio verbi	<i>chod-iev-a:t',</i> <i>rob-iev-a:t'</i> <i>nos-i:t', vy-rob-i:t'</i>	Aspekt (vidotvorba)	<i>kup-ov-a:t',</i> <i>vrac-a:t',</i> <i>u-rob-i:t'</i>
Iný typ slovotvornej modifikácie		Nulová tvarotvorná modifikácia	
Feminatíva	<i>mliek-ar-k-a</i>	—————	
Kolektíva	<i>žiac-tv-o</i>	—————	
Indefinitá	<i>nie-č-o, č-o-si</i>	—————	

Modifikácia významu je možná na slovotvornej, ale aj na lexikálno-gramatickej úrovni, preto len ak sa pri modifikácii významu tvoria nové lexémy, ide o derivačnú morfémy (*nefajčiar, novučičský, vyrobiť*), ak sa pri nej tvoria gramatické tvary, sú to modifikačné morfémy (*nefajčí, najnovší, kupovať, urobiť*). Modifikačné morfémy slúžia ako forma pre lexikálno-gramatické kategórie vidu a negácie sloves, ale aj stupňovania adjektív. V Mluvnici češtiny (1986) sa napr. formy komparatívu a superlatívu a tvorenie vidových korelácií pokladajú za záležitosť slovotvornej modifikácie.

6. Morfémová štruktúra ako indikátor vidovej formy

Zistenie (Sokolová, 2002, 2009a,b), že dôležitým indikátorom vidu je morfemická štruktúra verba, možno efektívne využiť pri vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka, porovn. tabuľku č. 4.

Tabuľka 4. Morfemická štruktúra aspektových foriem

I. IMPERFEKTÍVA	II. PERFEKTÍVA
1a. Simplíciá: koreň + koncovka a) simplíciá: <i>pís-a:t', čít-a:t', rob-i:t', vid-ie:t', môc-t'</i>; b) imperfektivizácia skupiny 1b, a to transflexiou: <i>hádzať, chytať, lapať, púšťať, skákať, skúšať, vracáť</i>.	1b. Výnimky zo skupiny 1a: <i>bozkať, dať, hodiť, chytiť, kúpiť, lapiť, nechať, pustiť, skočiť, sľúbiť, spolčiť sa, stať sa, vrátiť; skúsiť, streliť, určiť, vziať, získať; chopiť sa, raniť, rieciť, spasiť</i>.
2a. Sufixácia: koreň + sufix (okrem -n-ú:t') a) ako derivácia s derivačným sufixom: <i>vol-áv-a:t', rob-iev-a:t, dikt-ov-a:t'</i>; b) ako imperfektivizácia k 1b s vidotvorným sufixom: <i>bozkávať, dávať, kupovať, nechávať, sľubovať, spoločovať sa, stávať sa</i>.	2b. Bez výnimiek k 2a.
3a. Bez výnimiek k 3b.	3b. Prefix + koreň + -n-ú:t' a) derivácia: <i>do-hod-n-ú:t'</i>; b) sekundárna prefixácia skupiny 6a: <i>omladnúť, stvrdnúť, zblednúť</i>.
4a. Sufixácia: <prefix + koreň> + sufix (okrem -n-ú:t') a) sekundárna sufixálna imperfektivizácia skupiny 5b: <i>do-pís-a:t' – do-pis-ov-a:t', pri-zn-áv-a:t'</i>; b) zriedka derivácia: <i>pokračovať, posmievať sa, prenasledovať, sťažovať sa</i> atď.	4b. Prefixácia: prefix + <koreň + sufix + koncovka> a) sekundárna prefixálna perfektivizácia skupiny 2a: <i>s-kontrol-ov-a:t'</i>; b) derivácia: <i>naobedovať sa, odťahovať, precestovať, zamilovať sa</i> atď.
5a. Transflexia: <prefix + koreň> + koncovka a) sekundárna vidotvorná transflexia skupiny 5b: <i>po-máh-a:t', pri-náš-a:t'</i>; b) typy s dlhým derivačným prefixom: <i>násobiť, nenávidieť, pôsobiť, súvisieť, závašieť</i>; c) supletívne imperfektívum z dvojice 5b: <i>nachádzať, skladať, prichádzať</i>.	5b. Prefixácia: prefix + <koreň + koncovka> a) prefigovanie skupiny 1a derivačným prefixom: <i>do-pís-a:t', u-káz-a:t', pri-zn-a:t', po-môc-t', pri-nies-t'</i>; b) sekundárna perfektivizácia skupiny 1a: <i>u-vid-ie:t', u-rob-i:t'</i>; c) supletívne perfektívum z dvojice 5a: <i>nájsť, zložiť, prísť</i>.

6a. Deadjektíva: ³ koreň + -n-ú:t' a) derivácia: <i>blednúť, bohatnúť, dochnúť, hasnúť.</i>	6b. Deverbatíva: ⁴ koreň + -n-ú:t' a) derivácia (jednorazovosť): <i>sadnúť, dupnúť, šliapnúť, kmitnúť;</i> b) Iné typy: <i>minúť, stihnúť, všimnúť si.</i>

Tento fakt, že morfológická štruktúra je indikátorom vidu, využívajú Slováci podvedome, kým pre cudzincov učiacich sa po slovensky je to významný a niekedy jediný ukazovateľ, ktorý slúži na určenie vidovej formy⁵.

Simplíciá (1a) okrem výnimiek (*bozkať, dať, hodiť, chytiť, kúpiť, lapiť, nechať, pustiť, skočiť, sľúbiť, spoločiť sa, stať sa, vrátiť; skúsiť, streliť, určiť, vziať, získať; chopiť sa, raniť, rieciť, spasiť.*) a formy so sufixáciou (2a, 4a), ale aj s transflexiou (5a) sú imperfektívami; formy s prefixáciou sú perfektívami (3b, 4b, 5b).

I. Imperfektíva sú v slovenčine:

1a) Slovesá s morfémovou štruktúrou koreňová morféma a koncovka (radix + TS:GM). Sú to a) najčastejšie neodvodené simplíciá: *pís-a:t', čít-a:t'* (126); b) zriedka sú to sekundárne imperfektíva k skupine 1b: *hádzat', chytat', lapat', púštat', skákat', skúšať, strkať, vracat'.*

1b) Výnimkami zo skupiny 1a sú tieto jednoduché perfektíva: *bozkať, dať, hodiť, chopiť sa, chytiť, kúpiť, lapiť, nechať, pustiť, raniť, rieciť, skočiť, sľúbiť, stať sa, streliť; vrátiť;* pri niektorých môže ísť historicky o segmentovateľné štruktúry, synchronne ich už nevyčleňujeme: *skúsiť, určiť, získať* atď.

2a) Bez výnimiek vždy imperfektívne sú podoby so štruktúrou radix + sufix + TS:GM so sufixálnou morfémovou (-ov-, -áv-/iav-/av-, -iev-, -úv-, -v-, -k-) v morfémovej štruktúre, ale okrem sufixu -n-ú:t': a) vo väčšine prípadov ide o deriváciu: *pís-av-a:t', nos-iev-a:t', prac-ov-a:t', vy-k-a:t'* (62); b) zriedkavo je sufix -ov-, -áv-/av-, -v- aj modifikačnou vidotvornou morfémovou pri imperfektivizácii sloves skupiny 1b: *bozkávať, dávať, kupovať, nechávať, sľubovať, spoločovať sa, stávať sa, určovať, získavať.*

4a) Slovesá skupiny so štruktúrou prefix + koreň + sufix + koncovka (okrem sufixu -n-ú:t') sú hlavne sekundárne imperfektíva, ktoré vznikli sufixáciou prefixálnych perfektív skupiny 4b, (5b), majúcich štruktúru <P + radix > + sufix + TS:GM: *do-pis-ov-a:t', pri-zn-áv-a:t'; do-sah-ov-a:t'* (90). Zriedka ide o iný typ bez vidovej dvojice: *pokračovať, posmievať sa, prenasledovať, sťažovať sa.*

5a) Výnimkami z frekventovanej skupiny 4b (zriedka skupiny 5b) sú slovesá so sekundárnou imperfektivizáciou týchto sloves, a to vidovou transflexiou – zmenou

³ Pozri 6a)

⁴ Perfektíva (229) sú jednorázové deverbatíva vyjadrujúce pohyb a zaujatie polohy (*sadnúť, ľahnúť, kľaknúť, padnúť, dupnúť, kopnúť, šliapnúť, kmitnúť, dvihnúť, kývnuť, vtrhnúť, vrhnúť, siahnúť*), procesy (*zívnuť, kýchnuť, smrknúť*), jednorázové expresívne, často deinterjekčné slovesá (*bacnúť, pípnuť, hačnúť, d'obnúť, žblknúť, č'lapnúť, ťapnúť, p'asknúť*); len zriedka tu nejde o jednorazovosť: *stihnúť, padnúť, všimnúť si, minúť.*

⁵ Skeptické konštatovanie z MSJ (1966, s. 413) by sa vo väčšine prípadov nepotvrdilo: „Niet formálneho príznaku, ktorý by sa uplatňoval ako ukazovateľ vidovej príslušnosti v základných slovesách.“ Možno o ňom uvažovať len pri cca 20 výnimkách a pri štruktúrach 6a a 6b, kde je zo súboru 302 sloves s koreňom + -n-ú:t'/-u:t' 229 perfektív a 73 imperfektív.

konjugáčného typu na vzor *chytat'* s predĺžením koreňovej morfémy a s konsonantickými alternáciami (62): *pomôcť* -> *po-máh-a:t'*, *na-vrát-i:t'* -> *na-vrac-a:t'*, *vy-mysl-ie:t'* -> *vy-mýšľ-a:t'*. Vidotvorná transflexia nemení morfémovú štruktúru, mení sa len koncovka <prefix +radix> + **koncovka**: *donášať*, *dozvedať sa*, *najímať*, *nazývať*; *podnikať*, *ponúkať*. Okrem toho imperfektívne sú slovesá s dlhým prefixom: *násobiť*, *nenávidieť*, *pôsobiť*, *súvisieť*, *závisieť*, *záležať*. Osobitnou skupinou sú tu supletívne imperfektíva k dvojiciam skupiny 4ac s koreňmi *-chádz-*, *-klad-*: *nachádzať*, *obchádzať*, *odchádzať*, *pokladať*, *prechádzať*, *premýšľať*, *prestierať*, *prezerať si*, *prechádzať*, *prekladať*, *prichádzať*, *rozchádzať sa*, *schádzať*, *skladať*, *vchádzať*, *vychádzať*, *zakladať*.

6a) Imperfektívami sú slovesá so štruktúrou radix + sufix *-n-ú:t'*, ak sú to deadjektívne slovesá (35), napr. *blednúť*, *bohatnúť*, *hlúpnúť*, *hluchnúť*, *hnednúť*, *hrubnúť*, *hustnúť*, *chladnúť*, *chudnúť*, *krehnúť*, *krotnúť*, *mladnúť*, *pustnúť*, *rednúť*, *schnúť*, *slabnúť*, *sladnúť*, *slepnúť*, *starnúť*, *tíchnuť*, *tlstnúť*, *trpknúť*, *tvrdnúť*, *vlnnúť*, *žltnúť*, ďalej sú to procesy (38): *dochnúť*, *hasnúť*, *chradnúť*, *kysnúť*, *lipnúť*, *mrznúť*, *padnúť* – o šatách, *puchnúť*, *tiahnuť sa*, *vädnúť*, *vládnúť*, *viaznuť*, *žasnúť*, resp. slovesá, ktoré majú osobitnú konjugáciu: *hynúť*, *klenúť sa*, *planúť*, *plynúť*, *vanúť*, *vinúť sa* atď.

II. Perfektíva sú v slovenčine:

3b) Vždy perfektívne sú slovesá so štruktúrou: prefix + radix + sufix *-n-ú:t'* / *n-u:t'* (42), pričom v rámci piatej skupiny rozlišujeme: a) deriváciu: *dosiahnuť*, *navrhnuť*, *odmietnuť*, *odpočinúť si*, *ovládnúť*, *počúvnuť*, *podniknúť*, *ponuknúť*, *poslúchnuť*, *prehliadnuť*, *pripadnúť*, *pripomenúť*, *rozhodnúť*, *rozkvitnúť*, *rozpadnúť sa*, *rozvinúť sa*, *spadnúť*, *spol'ahnúť sa*, *stisnúť*, *uniknúť*, *vyhnuť sa*, *vykriknúť*, *vyniknúť*, *vypuknúť*, *vytrhnúť*, *vzniknúť*, *zabudnúť*, *zahnúť*, *zamknúť*, *zdvihnúť*, *zhasnúť*, *zhodnúť sa*, *zvyknúť si*. b) sekundárnu prefixálnu perfektivizáciu skupiny 6a: *omladnúť*, *schudnúť*, *stvrdnúť*, *starnúť*, *zblednúť*, *zbohatnúť*, *zoslabnúť*, *zožltnúť*.

4b) Slovesá s tou istou štruktúrou ako 3a **prefix** + radix + sufix + koncovka sú perfektíva, ak vznikli sekundárnou prefixáciou imperfektív skupiny 2a **prefix** + <radix + sufix> + TS:GM: *nadiktovať*, *namaľovať*, *napláňovať*, *natankovať*, *osprchovať sa*, *poďakovať sa*, *poinformovať sa*, *skomponovať*, *vybudovať*, *vyfotografovať*, *zaparkovať*, *zatancovať*, *zatelefonovať*, *zopakovať*, *zúčastniť sa* (23). Zriedkavo ide o deriváciu, napr. často prefixálno-reflexívneho typu: *naobedovať sa*, *naraňajkovať sa*, *nasťahovať*, *odstáňovať*, *precestovať*, *zamilovať sa*.

5b) slovesá so štruktúrou **prefix** + <radix + koncovka> (187), ktoré vznikli prefigovaním simplícií skupina 4a. a) Najčastejšie ide o deriváciu: *do-pís-a:t'*, *pre-sp-a:t'*, *pri-zn-a:t'*, *po-môc-0:t'*. b) Môže však ísť aj o sekundárne vidotvorné prefigovanie skupiny 1a (často subsumpčné, Poldauf, 1954): *nalepiť*, *napísať*, *naučiť*, *ostrihať*, *oženiť sa*, *počkať*, *podariť sa*, *poprosiť*, *poradiť*, *porozumieť*, *postarať sa*, *pozdraviť*, *požiadať*, *prečítať*, *privítať*, *rozlúčiť sa*, *skončiť*, *spýtať sa*, *stráviť*, *urobiť*, *ušetriť*, *ušiť*, *uveriť*, *uvidieť*, *uživiť*, *vyriešiť*, *zapamätať si*, *zaplatiť*, *zaspievať*, *zavolať*, *zaželať*, *zjesť*, *zmeniť*, *zmerať*, *zvoliť*. c) Osobitnú skupinu tu tvoria supletívne perfektíva (*-ísť/-jsť*, *-ložiť*) k dvojiciam skupiny 4a: *dôjsť*, *nájsť*, *obísť*, *prejsť*, *preložiť*, *prísť*, *rozísť sa*, *vojsť*, *vynájsť*, *založiť*, *zísať sa*, *zložiť*.

6b) Zložitá je situácia pri slovesách so štruktúrou radix + sufix *-n-ú:t'*, preto sme pri tomto type vzali do úvahy všetky slovesá z morfematického slovníka. Zo súboru 302 slovíec je 229 perfektív, 73 imperfektív.

a) Perfektíva sú jednorazové slovesá (semelfaktíva) vyjadrujúce pohyb a zaujatie polohy (*sadnúť, ľahnúť, klaknúť, padnúť, dupnúť, kopnúť, šliapnúť, kmitnúť, dvihnúť, kývnuť, vtrhnúť, vrhnúť, siahnuť*), jednorazové procesy (*zívnuť, kýchnuť, smrknúť*), jednorazové expresívne, často deinterjekčné slovesá (*bacnúť, pípnuť, hačnúť, d'obnúť, žblknúť, č'lapnúť, ťapnúť, pl'asknúť*).

b) Zriedkavo tu nejde o jednorazovosť: *stihnúť, padnúť, všimnúť si,; minúť*.

Najfrekventovanejšie sú skupiny 1a, 5b; jednoznačné skupiny sú 2a, 3b, ktoré platia bez výnimiek; pri skupine 4 a 5 treba brať do úvahy sekundárnu imperfektivizáciu a sekundárnu perfektivizáciu a pri skupine 6 treba na odlíšenie frekventovanejších perfektív (6b) a menej frekventovaných imperfektív (6a) pracovať so sémantikou (semelfaktívnosť) a s derivačným typom (deadjektíva).

7. Vidotvorná prefixácia a jej miesto medzi vidotvornými prostriedkami

Medzi vidovou sufixáciou a vidovou prefixáciou sú rozdiely (Dokulil, 1962). Suffixy nemajú taký zreteľný význam ako prefixy, pri ktorých sa uvažovalo dokonca ako o kompozitotvorných prostriedkoch, lebo sa pri nich prejavovala modifikácia podľa pôvodného významu prefixu. V Morfematickom slovníku slovenčiny (1999) vyčleňujeme aj derivačné prefixoidy (napri *spolupracovať*). Rozdiely medzi vidovou sufixáciou a vidovou prefixáciou sa niekedy absolutizujú a za vidovú sa pokladá iba sufixácia (a transflexia). V slovníkoch sa uvádzajú ako vidové dvojice len dvojice so sufixálne utvoreným tvarom, prefixálne utvorené typy sa neuvádzajú. Za diskutabilné u E. Sekaninovej (1980) pokladáme vyjadrenia, že temporálny limitný **slovesný druh** (zvýraznila M. S.) má **len perfektivizačnú funkciu** (zvýraznila M. S.), lebo vyvoláva otázku, prečo je to potom slovesným druhom. Podobne hodnotíme tvrdenie, že lokalizačný slovesný druh pri slovese *namaľovať* má prázdny prefix. E. Sekaninová pripúšťa existenciu perfektivizačných prázdnych prefixov, ale zaraďuje ich k typom *actio verbi*.

Je fakt, že kým výber modifikačného sufixu (resp. sufixácia či transflexia) v slovenčine súvisí s formou slovesa – s konjugačným typom primárnej aspektovej formy –, tak výber prefixu, ktorý s konjugačnou formou nesúvisí, sa viaže na význam slovesa. Distribúcia prefixov závisí od sémny imperfektíva, hoci v slovenčine je silná tendencia chápať prefix *z-/zo-/s-* ako vidotvorný bez ohľadu na význam.

Tabuľka 5. Frekvencia modifikačných prefixov v aspektových koreláciách

Prefixy:	Počet	Príklady
s/z/zo-	422	form-al-iz:ov-a:t' {s- form-al-iz:ov-a:t' }; bel-ie:t' {z- bel-ie:t' }; šal-ie:t' (sa) {zo- šal-ie:t' }
za-	306	blok-ov-a:t' {za- blok-ov-a:t' }
vy-	123	dez- [in]fik-ov-a:t' {vy-dez- [in]fik-ov-a:t' }
po-	106	chvál-i:t' {po- chvál-i:t' }
na-	96	uč-i:t' {na- uč-i:t' }
o/ob-	83/1	pýt-a:t' sa {o- pýt-a:t' sa}; veš-a:t' – {ob-(v) es-i:t' }
u-	47	ši-t' {u- ši-t' }
Zriedkavé typy	26	čít-a:t' {pre- čít-a:t' }, chyst-a:t' {pri- chyst-a:t' }, búr-i:t' sa {vz- búr-i:t' sa}, drv-i:t' {roz- drv-i:t' }, pch-a:t' {vo- pch-a:t' }, vy-siel-a:t' {od-vy- siel-a:t' }

V zásade možno súhlasiť s názorom, že vidové prefixy sa uznávajú alebo neuznávajú podľa toho, ako široko alebo úzko sa vymedzuje aspekt (Skoumalová, 1968). Spolu s M. Komárkom (1984) môžeme vyjadriť ľútosť nad tým, že v slovakistike sa neprihliada k výsledkom I. Poldaufa týkajúcim sa subsumpcie, porovn. aj N. Nübler (1991), ktorý však upozorňuje na obmedzenia jeho použitia prísne synchronne. Podľa E. Sekaninovej (1980, s. 15) Poldaufové úvahy nie sú aplikovateľné na celý slovesný materiál, ale nikto sa o takúto aplikáciu nepokúsil. Aspektový a subsumpčný prefix však na rozdiel od M. Komárka pokladáme za lexikálne redundantný (význam prefixu splýva s významom verbálnej sémy), nadobúdajúci vidovú funkciu. Inventár derivačných lexikálne relevantných prefixov je širší a ich význam je menej abstraktný, než je to pri vidotvorných prefixoch.

V centre vidotvorných prefixov je prefix *s-*, *z-*, *za-*, resp. *na*, *vy-*, *po*, *u-*, na periférii sú prefixy *pre-*, *roz-*, *v-*, *vz-* (Sokolová, 1999). V našej práci vychádzame z toho, že ak má afix bez ohľadu na pozíciu iba perfektivizačnú alebo imperfektivizačnú funkciu a ak netvorí *actio verbi*, je modifikačnou vidotvornou morféomou. Vrátime sa však k Poldaufovmu názoru o existencii troch typov prefixov: viac aspektové prefixy, subsumpčné vidotvorné prefixy a lexikálne relevantné prefixy a pokúsime sa ho aplikovať na celý súbor okolo 13 000 lexém z morfeatického slovníka.

O tom, že prefix si ponecháva význam, svedčia typy *pocínovať*, *poniklovať*, *pozlátiť*. Primárne vznikli prefixálne perfektíva (*pocínovať*, *poniklovať*, *pozlátiť*), slovesá s nízkou frekvenciou zostali ako perfektíva tantum (*poniklovať*), pri frekventovaných bola potreba utvoriť imperfektívum, a to sufixáciou (*pozlátiť* → *pozlacovať*), ale aj deprefixáciou (*pocínovať* → *cínovať*). Väčšina sekundárnych imperfektívnych foriem je menej frekventovaná. Prefigované verbá z neslovesných základov bez sekundárnej imperfektivizácie sú zriedkavé: *otehotnieť*, *ovdovieť*, *zatraktívniť*, *zľudovieť*, *vyhladnúť*. Množstvo sloves sa tvorí od adjektív alebo substantív prefixálno-transflexne (*uskutočniť*). Práve v tejto skupine sloves vzniká najviac zdanlivo trojčlenných korelácií, porovn. zistenie zo SNK (4.0) o trojici *intenzívniť* výskyt 2, *zintenzívniť* výskyt 108, *zintenzívňovať* výskyt 379, pri ktorej môže ísť aj o deprefixáciu, ak predpokladáme, že primárny motivát vznikol prefixálno-transflexne (*zintenzívniť*), od neho vznikla sekundárna forma *zintenzívňovať* a až neskôr vznikla analógiou deprefixálna konkurenčná imperfektívna forma *intenzívniť*. Na potvrdenie tejto hypotézy uvádzame od F. Esvana (2007) dvojčlenné typy menej frekventovaných dvojíc *pofrancouštit* – *pofrancoušťovať*, *pomad'arštit* –

pomaďaršťovať, ztisícňasobit – ztisícňasobovať, ale trojčlenné frekventované typy nemčiť – ponemčiť – ponemčovať, stonásobit – zestonásobit – zestonásobovať, trojnásobit – ztrojnásobit – ztrojnásobovať.

Ak má sloveso štruktúru prefix + prefix + radix + koncovka (294) alebo prefix + <prefix + radix + sufix + koncovka> (210), je vždy dokonavé: po-vy-**bieh**-a:t'; po-za-**paľ**-ov-a:t'. Najčastejšie majú pri štruktúre prefix + prefix + radix + koncovka koncovku -a:t' (254 distributív), ostatné formy sú menej frekventované (40) a najčastejší sufix pri štruktúre prefix + <prefix + radix + sufix + koncovka> je -ovať (117). Najfrekventovanejšia kombinácia prefixov je kombinácia s prvým prefixom po- (204): po-s-/z-/zo- (39), po-vy- (35), po-za- (31), po-roz- (23), po-pre- (22), napr. po-s-**plác**-a:t', po-vy-**plác**-a:t', po-za-**krúc**-a:t', po-roz-**trác**-a:t'; v štruktúre prefix + <prefix + radix + sufix + koncovka> je tiež najčastejšia kombinácia s prvým prefixom po- (155): po-s-/z-/zo- (28), po-vy- (44), po-za- (19), po-roz- (18), po-u- (11), napr. po-u-**rov**-n-áv-a:t', napr. po-z-**hľad**-úv-a:t', po-vy-**hr**-áv-a:t', po-za-**ší**-v-a:t', po-roz-**met**-áv-a:t'. Konkurencia je aj pri distributívnych verbách (modálno-totalitný typ actio verbi), ktoré sa tvoria od sekundárnych imperfektív prefixom po-: po-vy-**beh**-áv-a:t', po-vy-**beh**-ov-a:t', po-vy-**beh**-úv-a:t', po-vy-**bieh**-a:t'; po-pri-**bieh**-a:t', po-pri-**beh**-áv-a:t', po-pri-**beh**-úv-a:t'; po-vy-**hrab**-áv-a:t', po-vy-**hrab**-úv-a:t'. Distributívne verbá sa zriedka tvoria jedným prefixom po-**sad**-a:t' (si). Väčšina prefixov sa využíva pri actio verbi, z nich niektoré výlučne pri actio verbi (*nad-*, *pod-*), niektoré prevažne pri actio verbi (*pre-*, *pri*, *vz-*, *roz-*, *v-*, *od-*, *po-*), niektoré aj pri actio verbi aj pri aspekte (*za-*, *vy-*, *na-*), posledná skupina prevažuje pri vide (*s-/z-/zo-*, *u-*), v slovtvorbe sa využíva menej. Kým slovtvorná prefixácia vzniká na úrovni lexémy, vidotvorná prefixácia sa realizuje na úrovni lexie.

Literatúra

- BARNETOVÁ, Vilma: Morfologie slovesného vidu v ruštině. Praha 1975. 294 s.
- BOGUSŁAWSKI, Andrzej.: Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim. Wrocław – Warszawa – Kraków 1963. 141 s.
- BONDARKO, Aleksandr V.: Vid i vremja russkogo glagola. Moskva 1971. 238 s.
- BONDARKO, Aleksandr V.: Principy funkcional'noj grammatiki i voprosy aspektologii. Leningrad 1983.
- CZARNECKI, Tomasz: Aspektualität im Polnischen und Deutschen. Bedeutungen und Formen in einer konfrontativen Überblick. Gdańsk: Wydawnictwo UG 1998. 207 s.
- DOKULIL, Miloš: Tvoření slov v češtině. 1. Teorie odvozování slov. Praha: Nakladatelství ČSAV 1962.
- DOKULIL, Miloš: Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti tvoření slov. In: Slovo a slovesnost, 1963, roč. 24, s. 85 – 105.
- DOLNÍK, Juraj: Základy lingvistiky. Bratislava: Stimul 1999. 228 s.
- DOLNÍK, Juraj: O novej slovenskej morfológii. In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2003, s. 32 – 37.

- DOLNÍK, Juraj: Koncepcia novej morfológie spisovnej slovenčiny. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 4, s. 193 – 210.
- DOLNÍK, Juraj – MLACEK, Jozef – ŽIGO, Pavol: Princípy jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2003. 137 s.
- ESVAN, François: Vidová morfológia českého slovesa. Studie z korpusové lingvistiky 5. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007. 342 s.
- FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 199 s.
- HORECKÝ, Ján: O tvorení slovies predponami. Slovenská reč, 1957, roč. 22, s. 144.
- HORECKÝ, Ján: Morfematická štruktúra slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964. 194 s.
- ISAČENKO, Aleksandr V.: Grammaticeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlennii s slovackim. Morfológija. Časť vtoraja (Grammatická stavba ruštiny v porovnaní so slovenčinou. Morfológia. Časť druhá). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1960a.
- ISAČENKO, Aleksandr V.: Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje. In: Slovo a slovesnost, 21, 1960b, s. 9 – 16.
- JANKA, Wolfgang: Untersuchungen zu Aktionsart und Aspekt der mit s(e)-präfigierten Verben im Tschechischen. Regensburg: S. Roderer Verlag 1999. 320 s.
- JANKA, Wolfgang: Die Unterscheidung der tschechischen Verbalpräfixe s(e)- und z(e). In: Anzeiger für slavische Philologie. Band XXV. Graz: Akademischer Druck. Verlagsanstalt 1999, s. 101 – 111.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Spájateľnosť slov a jej odraz v slovníku. In: Jazykovedný časopis, 1992, roč. 43, s. 116 – 126.
- JINDRA, Vojtěch: Vývojová dynamika obouvidových sloves cizího původu na základe korpusových dat. In: Slovo a slovesnost, 2008, roč. 69, s. 192 – 210.
- KOMÁREK, Miroslav: Prefixace a slovesný vid. K prefixům prostě vidovým a subsumpci. In: Slovo a slovesnost, 1984, roč. 45, s. 257 – 267.
- KOMÁREK, Miroslav: Příspěvky k české morfológii. Olomouc: Periplum 2006. 263 s.
- KOPEČNÝ, František: Odpověď Poldaufovi. In: Slovo a slovesnost, 1956, roč. 17, s. 172 – 174.
- KOPEČNÝ, František: Slovesný vid v češtině. Praha: Nakladatelství ČSAV 1962. 144 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 2. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1989. 588 s.
- MASLOV, Jurij S.: Morfológija glagol'nogo vida v sovremennom bolgarskom jazyke. Moskva – Leningrad 1963. 182 s.
- MASLOV, Jurij S.: Očerki po aspektologii. Leningrad 1984. 220 s.
- Mluvnice češtiny. I. Red. J. Petr. Praha: Academia 1986. 536 s.
- Mluvnice češtiny. II. Red. J. Petr. Praha: Academia 1987. 536 s.
- Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 895 s.
- NĚMEC, Igor: Genese slovanského systému vidového. Praha 1958. 114 s.
- NÜBLER, Norbert: Zum Begriff der "Subsumptionspräfixe" in der Aspektforschung. In: Anzeiger für slavische Philologie, 1990, s. 123 – 134.

- NÜBLER, Norbert: Untersuchungen zu Aktionsart und Aspekt im Russischen und Tschechischen (am Beispiel der mit na-präfigierten Verben). Regensburg: S. Roderer Verlag 1992. 594 s.
- NÜBLER, Norbert: Zur Differenzierung der Begriffe Terminativität / Aterminativität und Telizität / Atelizität. Die Welt der Slaven, 1993a, roč. 38, č. 2, s. 298 – 307.
- NÜBLER, Norbert: Die Entwicklung der bohemistischen Aspektforschung. In: Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. Brno 1993b, s. 23 – 37.
- NÜBLER, Norbert: Slavistische Konzeptionen von Aktionsart. In: Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. Brno 1996, s. 47 – 57.
- ORAVEC, Ján: Slovenský model v tvorení nedokonavého vidu. In: Jazykovedné štúdie. 12. Bratislava 1974, s. 103 – 117.
- PANZER, Baldur: Studien zum slavischen Verbum. Frankfurt a. M. – Bern – New York – Paris 1991. 250 s.
- PAULINY, Eugen: Odvodzovanie slovies podľa slovesného vidu. In: Slovo a tvar, 1950, roč. 4, s. 88 – 93.
- PECIAR, Štefan: Vidová alternácia ie – á v slovenčine. In: Slovenská reč, 1968a, roč. 33, s. 65 – 72.
- PECIAR, Štefan: Neproduktívne a nepravidelné vidové alternácie v slovenčine. In: Slovenská reč, 1968b, roč. 33, č. 3, s. 154 – 162.
- POLDAUF, Ivan: Spojování s předponami při tvoření dokonavých sloves v češtině. In: Slovo a slovesnost, 1954, roč. 15, s. 49 – 65.
- POLDAUF, Ivan: Souhrnný pohled na vid v nové češtině. In: Slovo a slovesnost, 1964, roč. 25, s. 46 – 56.
- POLDAUF, Ivan: Závěrečné poznámky k diskusi. In: Slovo a slovesnost, 1966, roč. 27, s. 262.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava: Veda 2000. 533 s.
- SEKANINOVÁ, Ella: Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine. Bratislava: Veda 1980. 199 s.
- SKOUMALOVÁ, Zdena: O komplexní analýze verbální prefixace. In: Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české. III: O ruském slovese. Praha 1968, s. 153 – 231.
- SKOUMALOVÁ, Zdena: Status tzv. kmenotvorných přípon slovesných v slovanských jazycích, zvláště v ruštině. Praha: Kabinet cizích jazyků ČSAV 1976. 285 s.
- Slovenský národný korpus – Verzia prim-4.0-prim-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovník spisovného jazyka českého. 2. vyd. Praha: Academia 1989.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 2. oprav. a dopl. vydanie. Praha: Academia 1994. 647 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Didaktický pohľad na morfológickú analýzu v slovenčine. In: Slovenská reč, 1991, roč. 56, s. 305 – 314.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact 1995. 180 s.

- SOKOLOVÁ, Miloslava: Teoretické zásady morfematického spracovania slovenčiny. In: Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999, s. 9 – 53.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Riešenie statusu derivačnej a modifikačnej morfémy v morfematickom slovníku slovenčiny. In: Wortbildung interaktiv im Sprachsystem – interdisziplinär als Forschungsgegenstand. Materialien der 3. Konferenz der Kommission für slawische Wortbildung beim internationalen Slawistenkomitee. Innsbruck 28. 9. – 1. 10. 1999. Igor Stepanovič Uluchanov zum 65. Geburtstag. Red. I. Ohnheiser. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck 2000a, s. 127 – 138.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Alternácie v spisovnej slovenčine. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava: Veda 2000b, s. 417 – 444.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Aspektológia v Regensburgu. In: Jazykovedný časopis, 2001, roč. 52, č. 2, s. 101 – 119.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Morfematický pohľad na slovesný vid v slovenčine ako cudzom jazyku. In: Slovenčina ako cudzí jazyk. Ed. J. Pekarovičová. Bratislava: Stimul 2002, s. 75 – 87.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Konceptia slovenskej korpusovej morfosyntaxe. In: Jazyk a komunikácia v súvislostiach. Bratislava: FF UK 2005, s. 284 – 297.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Eine von Applikationen der morphematischen Erforschung an der Universität Prešov (Kategorie Aspekt Verbi). In: Gemeinsame interdisziplinäre Vortragsreihe der Universitäten Trier und Prešov 2009. Prešov 17. februára 2009. Ed. Christian Irsfeld. Trier: 2009a (12 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Verbálny aspekt a adaptácia prevzatých slovies v slovenčine. In: Slovo – tvorba – dynamickosť. Modra 11. – 12. marca 2009. Ed. Mária Šimková. Bratislava: 2009b (15 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Funkcie slovesného vidu v slovenčine. In: V priestoroch jazyka a literatúry. Košice 26. marca 2009. Košice: 2009c (15 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Súčinnosť verbálnych kategórií (aspekt – modus – tempus). In: Slovakistika vo všeobecnolingvistickej perspektíve. Košice 28. mája 2009. Košice: 2009d (15 s. v tlači).
- SOKOLOVÁ, Miloslava – ŠIMON, František – MOŠKO, Gustáv – BENKO, Vladimír: Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 531 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina et al.: Slovník koreňových morfém slovenčiny. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005. 584 s.; 2. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 600 s.
- ŠIMKOVÁ, Mária: Možnosti využitia SNK na štúdium slovenského jazyka. In: Studia Academica Slovaca. 33. Red. J. Mlacek, Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2004, s. 204 – 217.
- ŠLOSÁR, Dušan: Slovtvorný vývoj českého slovesa. Brno 1981. 161 s.
- Teoretické základy synchronní mluvnické spisovné češtiny. In: Slovo a slovesnost, 1975, s. 18 – 46.
- TICHONOV, Aleksandr: Russkij glagol: problemy teorii i leksikografirovanija. Moskva: Academia 1998. 280 s.
- TRÁVNÍČEK, František: Studie o českém vidu slovesném. Praha 1923. 342 s.

- TROST, Klaus: Verbalaspekt und Satzaspekt. Thesen zum Aspektcharakter von Aktiv und Passiv im Russischen unter Berücksichtigung des Deutschen. SPW 1977, s. 1 – 26.
- TROST, Klaus: Verbale Zeitstruktur, verbale Handlungsstruktur und die paarigen Fortbewegungsverba im Russischen. Ein Beitrag zum russischen Verbums. *Folia linguistica*, Tomus XII, 3/4, 1978, s. 385 – 404.
- TROST, Klaus: Extralinguistische Prozessualität und Verbalsemantik. Perspektiven der Philosophie. *Neues Jahrbuch*, 1980, roč. 6, s. 269 – 296.
- TROST, Klaus: Die Funktionen der Präfigierung im System von Aktionsart und Aspekt im Russischen. In: *Studia slavica in honorem viri doctissimi Olexa Horbatsch*. Festgabe zum 65. Geburtstag. Teil 2: Beiträge zur ostslavischen Philologie (II). München 1983, s. 200 – 228.
- TROST, Klaus: Die Funktionen der Suffigierung im System von Aktionsart und Aspekt im Russischen. In: *Aspekte der Slavistik*. Festschrift für Josef Schrenk. München 1984, s. 252 – 270.
- TROST, Klaus: Zur Agentivität im tschechischen Verbalsystem (Im Gedenken an Roman Mrázek). *Die Welt der Slaven*, 1990, roč. 35, s. 36 – 61.
- TROST, Klaus: Zur semantischen Klassifikation der verbalen Simplicia im Tschechischen. In: *Pocta Dušanu Šlosarovi*. Sborník k 65. narozeninám. Boskovice 1995, s. 165 – 175.
- TROST, Klaus: Die Aktualitätsstruktur im tschechischen Verbalsystem. In: *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*. A 44. Brno 1996, s. 73 – 87.
- TROST, Klaus: Zum System der Aktionsarten im Tschechischen. In: *Anzeiger für Slavistische Philologie*, 1997, roč. 25, s. 79 – 100.
- UHER, František: *Slovesné předpony*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1987. 212 s.